

3.6. Перга Т.Ю. Досвід країн Європейського Союзу у впровадженні екологічної освіти в систему початкової і загальної середньої освіти

Ефективна система екологічної освіти є одним із основних інструментів забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства. Розвиток концепції екологічної освіти розпочався у 1970-х рр. і був пов'язаний із стурбованістю міжнародної спільноти станом довкілля. Європейський Союз вважає екологічну освіту важливою складовою екологічної політики. У 1988 р. у резолюції Ради Міністрів ЄС було взято курс на розвиток екологічної освіти в державах-членах Євросоюзу й окреслено її завдання, а саме: підвищення обізнаності громадян щодо екологічних проблем і можливих рішень у цій сфері; закладення підвалин їх повного інформування стосовно охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів; залучення до цієї діяльності широких верств населення.

У 1993 р. Європейський Парламент закріпив цей підхід у відповідній Резолюції, яка закликала держави-члени ЄС та Європейську комісію включати екологічну проблематику у всі аспекти освіти та підкреслила фундаментальну роль шкіл та вчителів у розвитку й реалізації відповідної політики.

Вказані рішення дали старт запровадженню екологічної освіти в навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл в державах-членах ЄС.

Двадцятирічний досвід цієї політики вказує на значні здобутки впровадження екологічної освіти. Хоча у всіх країнах Європейського Союзу включення екологічної освіти до навчального процесу забезпечується різними шляхами, можна виділити **три головні моделі**:

1. Екологічна освіта є самостійним предметом.
Поширення цієї моделі:

Початкова школа	Фінляндія, Бельгія, Франція, Велика Британія, Естонія
Середня школа	Данія, Ірландія, Велика Британія (Шотландія)

Головними завданнями цієї моделі є: розвиток в учнів поваги до місцевого, національного та глобального навколишнього середовища; надання та узагальнення знань з питань, що стосуються світових природних ресурсів та їх охорони, а також інших сучасних соціальних, культурних, екологічних та економічних питань.

2. Елементи екологічної освіти викладаються у рамках певних предметів навчального плану.
Поширення цієї моделі:

Початкова школа	Бельгія, Естонія, Франція, Велика Британія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Швеція
Середня школа	Бельгія, Естонія, Франція, Велика Британія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Швеція

Найчастіше екологічна освіта включається до навчальних програм з географії та біології, однак її елементи також можуть бути присутні в програмах з інших предметів, зокрема вітчизняної історії, історії науки і техніки, суспільних наук, громадянської освіти. Ця модель є найбільш поширеною у неповній середній школі в державах-членах ЄС, хоча в деяких країнах, наприклад у Данії, існують усі вищевказані моделі.

3. Екологічна освіта здійснюється через міждисциплінарний підхід і представлена у вигляді тем у навчальній програмі.
Поширення цієї моделі:

Початкова школа	Австрія, Німеччина, Данія, Фінляндія
Середня школа	Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Естонія, Фінляндія, Бельгія

У цій моделі екологічна освіта інтегрована в широку низку предметів початкової і середньої школи та включає, крім природознавства, географії, біології і хімії, предмети суспільно-гуманітарного циклу, спецкурси із вивчення історії науки і техніки цих країн. У більшості випадків теми формуються у рамках блоків «цінності, етика, відношення, поведінка» та «екологічні проблеми» і мають сприяти розвитку в учнів відповідальності за навколишнє середовище.

Ця модель впровадження екологічної освіти вбачається найбільш перспективною з огляду на те, що в ній екологічний зміст представлено поаспектно в кожному навчальному предметі і цілісно в спеціальних інтегрованих курсах, передбачених кожним етапом навчання.

Цікавим та важливим для України видається досвід Німеччини. Протягом останніх десятиліть у цій країні екологічна освіта перетворилась на одне з пріоритетних завдань національного розвитку. Її метою є формування у школярів індивідуальної і колективної екологічної свідомості; одержання теоретичних знань, досвіду, компетентності і різноманітних практичних навичок з охорони довкілля свого регіону; формування активної громадянської позиції і участь у вирішенні екологічних проблем на всіх рівнях.

Впровадження екологічної освіти в навчальні заклади країни координується за допомогою земельних міністерств культури і освіти. Відповідно до вказаної вище типології, в Німеччині у систему початкової і середньої освіти впроваджується третя модель екологічної освіти. Разом з тим, у кожній землі прийняті моделі стандартизації екологічного змісту із урахуванням рекомендацій федерального рівня і специфіки регіонів. На даний час багато федеральних земель розробили освітні стандарти з екологічної освіти. Наприклад, у Баварії на основі закону «Про освіту в школах землі Баварії» у 1980 р. був розроблений «Освітній стандарт з екологічного виховання для баварських шкіл» (протягом 2008-2018 рр. він зазнав низку доповнень).

Документ визначає основні завдання екологічної освіти, які формуються відповідно до завдань освіти, закріплених у Конституції цієї федеральної землі. **Головними з них є наступні:**

1. Виховання у молодих людей любові до природи та її розуміння;
2. Навчання розумінню різноманітності та взаємозалежності між природою, людиною і довкіллям;
3. Формування відповідальності за навколишнє середовище кожної окремої людини і суспільства в цілому;

4. Розвиток готовності молоді до вирішення існуючих проблем довкілля;

5. Підготовка школярів до необхідної екологічної діяльності індивідуального і суспільного значення.

У цьому освітньому стандарті передбачена можливість отримувати екологічні знання не за чітко структурованими тематичними блоками, а за конкретними тематичними блоками. Документ пропонує дев'ять таких блоків: «Різноманітність, неповторність і краса природи»; «Значення культурних ландшафтів, цивілізація як фактор навколишнього середовища»; «Засади екології»; «Взаємовідносини: навколишнє середовище – суспільство – держава – економіка»; «Види і наслідки забруднення навколишнього середовища»; «Екологічні проблеми як виклик науці і техніці»; «Взаємовідносини: людина – навколишнє середовище як етичний виклик»; «Життєдіяльність особистості (споживання) і навколишнє середовище»; «Історія екологічних проблем (аналіз ідеології прогресу, поведінка у навколишньому середовищі в історичному аспекті)». У кожному блоці акцентовано увагу на основних темах, які підлягають вивченню.

З огляду на рекомендаційний характер цього стандарту з екологічної освіти, конкретне тематичне планування здійснюється безпосередньо у навчальних закладах. В основному це відбувається під час піврічних або річних зборів учителів-предметників або зборів усього викладацького колективу навчального закладу. В основі вибору тем лежить краєзнавчий принцип. Також стандарт містить низку рекомендацій щодо викладання окремих тем у залежності від вікових особливостей школярів, різних типів і ступенів навчальних закладів.

Крім того, стандарт визначає основні методологічні підходи до реалізації екологічної освіти, головними з яких є: ціннісно-орієнтоване виховання; ситуативний підхід до навчання з урахуванням актуальності інформації на основі краєзнавчого потенціалу; діяльнісний підхід, визначення перспективних сфер діяльності; міждисциплінарний підхід.

Стандарт визначає також відповідальність вчителів, директорів шкіл, обслуговуючого персоналу за надання школярам якісних екологічних знань.

Попри рекомендаційний характер, цей стандарт має статус директиви Міністерства освіти і культури землі Баварії, положення якої мають бути враховані при розробці навчальних програм зі шкільних предметів і при підвищенні кваліфікації вчителів в галузі екологічної освіти.

В Україні у закладах загальної середньої освіти I–III ступенів (1–11 класи) екологічна освіта реалізується переважно через освітню галузь «Природознавство» (предмети «природознавство», «біологія», «біологія і екологія», «географія», «хімія», «фізика»). Вона сприяє формуванню такої ключової компетентності, як «екологічна грамотність і здорове життя».

Згідно із вказаною вище класифікацією європейських моделей екологічної освіти в початковій і середній школі, український варіант найбільше відповідає другій моделі, хоча прийнята у 2001 р. Концепція екологічної освіти в Україні надає можливість для розвитку однопредметної, багатопредметної та змішаної моделі. Найбільший ступінь інтеграції елементів екологічної освіти спостерігається в предметах природничого профілю.

Висновки та рекомендації.

Враховуючи загострення екологічних проблем у сучасному світі й актуалізацію питання щодо формування екологічної освіти і культури, а також спираючись на досвід європейських країн-лідерів екологічної політики, вважаємо доцільним:

1. Інтегрувати елементи екологічної освіти у ширше коло навчальних предметів початкової і середньої освіти, включити їх не лише в предмети природничо-математичного циклу («природознавство», «біологія», «географія», «хімія», «фізика», «технології»), а й у предмети суспільно-гуманітарного циклу (освітні галузі «суспільствознавство», «мистецтво», «здоров'я і фізична культура»).

2. Ширше впроваджувати міждисциплінарний підхід до екологічної освіти, що створить умови для поступового впровадження елементів третьої моделі екологічної освіти (відповідно з вказаною вище класифікацією екологічної освіти у країнах ЄС) у загальноосвітніх навчальних закладах I–III типів в Україні.

3. Розробити Державний стандарт екологічної освіти рекомендаційного характеру, який буде включати такі складові: мета, завдання, принципи, зміст, короткі методичні рекомендації щодо вибору тем з огляду на профіль навчального закладу, методів навчання та вікових особливостей учнів з урахуванням краєзнавчого принципу.

4. Після прийняття стандарту враховувати дотримання його рекомендацій при державній атестації вчителів та складанні рейтингів загальноосвітніх навчальних закладів.